

קובץ
לש"פ האזינו
ה'תשפ"ד
- שבת תשובה -

מאמר ד"ה שובה ישראל גו',
ש"פ האזינו, שבת שובה, ה'תשל"ד
לקוטי שיחות חלק כ"ט, האזינו

מלוקט ויו"ל ע"י
בית ליובאוויטש **פאריז - צרפת**
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

בס"ד. ש"פ האיזינו, שבת שובה, ה'תשל"ד

(הנחה בלתי מוגה)

שובה ישראל עד הוי' אלקיך כי כשלת בעונך¹, הנה בפשטות זה קאי על ענין התשובה. וידוע הדיוקים בזה², דמאחר והוא צריך לענין התשובה, הרי שהוא איננו במצב של תכלית השלימות, וא"כ הרי מתאים כאן יותר לשון שאינו שם המעלה, ומדוע אומר כאן השם ישראל שהוא שם המורה על תכלית השלימות. ובפרט שישראל הוא ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה³, דהיינו איך שישראל כלולים בתורה, ואיך שהתורה כלולה בישראל. ובפרט שישראל הוא אותיות לי ראשי⁴, שהוא החלק הכי מובחר שבגוף האדם, ובו נמצא ענין המוחי ופני' המוחי, וגם הענינים שלמעלה מהם, שכל זה שייך לענין הראש. גם צלה"ב דיוק המבואר בלקו"ט⁵ מה שאומר כאן הלשון שובה ישראל עד הוי' אלקיך. ולשון הרגיל בכגון דא הוא (בלמ"ד) להוי' אלקיך. גם צלה"ב מה שאומר כאן בקשר לענין התשובה עד הוי' אלקיך, שהוא ענין נעלה ביותר, וכמבואר דמ"ש עד הוי' אלקיך היינו שעבודת התשובה צריכה להיות עד אשר הוי' יהי' אלקיך, כוחך וחיותיך, וכמבואר בטושו"ע⁶ דכשיזכיר שם אלקים יכוין שהוא בעל הכח והיכולת כו'. דזה שייך רק בשם אלקים בגימטריא הטבע⁷, ואלקים לשון רבים⁸, וכאן הוא החידוש שגם הוי' שהוא הי' הוה ויהי' כאחד⁹ הנה גם הוא יהי' באופן של אלקיך, הרי שזהו ענין נעלה ביותר. גם צלה"ב מה שממשיך לאח"ז¹⁰ ונשלמה פרים שפתנו, ולכאורה אין זה ענין מיוחד ששייך לענין התשובה, שהרי תפלות כנגד תמידים תקנום¹¹, ומהו הקשר שאומר זה בהמשך לשובה ישראל גו'. ובפרט שכאן מיירי בתשובה נעלית ביותר, וכנ"ל שהתשובה היא עד שהוי' יהי' אלקיך, וא"כ מהו השייכות מזה לענין ונשלמה פרים שפתנו. והנה בנוגע למה שאומר כאן הלשון עד הוי' אלקיך, אפשר לתרץ ע"פ הנ"ל דכאן הכוונה שעבודת התשובה צריכה להיות עד אשר הוי' יהי' אלקיך, אמנם עדיין צלה"ב שאר הדיוקים הנ"ל, וגם ביאור נוסף במ"ש שובה ישראל עד גו'.

(1) הושע יד. ב. — המאמר הוא המשך למאמר שלפניו ד"ה שה"מ ממעמקים דיום ב' דר"ה — לכללות המאמר ראה בהנסמן שם הערה 1 (לעיל ע' 1). (2) ראה ד"ה זה תשל"ו (סה"מ מלוקט ח"א ע' קסז ואילך). תש"מ (שם ע' שמה ואילך). תשמ"א (קונטרס שבת שובה — ד' תשרי תשמ"ט). וש"נ. (3) מגלה עמוקות אופן קפו. (4) ראה בהנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ס"ע צה ואילך. (5) דרושי שבת שובה סו, ב ואילך. (6) או"ח ס"ה. (7) פרדס שי"ב פ"ב. שעהיח"א רפ"ו. (8) פרשי' וירא כ, יג. וישלח לה, ז. (9) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס שי"א פ"ט. שעהיח"א פ"ז. (10) הושע שם, ג. (11) ברכות כו, ב.

והנה נתבאר לעיל¹² המעלה דענין הראש, שבו נמצאים המוחין ופנימיות המוחין ומוחין דגדלות, ועד שגם ענין התענוג שיך לראש דוקא. ואע"פ שתענוג הוא מקיף לכל הגוף בשוה, דע"ז אומרים שמועה טובה תדשן עצם¹³, ועד שהגמרא¹⁴ מביאה דוגמא על זה מעצם שברגל של אינו יהודי, שהו"ע תחתית המדרגות. הרי מ"מ ענין התענוג שיך לראש דוקא, וכמובן מזה שאומרים פנימיות אבא פנימיות עתיק¹⁵, וגילוי עתיקא בכינה¹⁶. וזהו שאומרים כאן שובה ישראל גו', שהו"ע הראש הכולל את כל הכוחות הנעלים ועד שכולל גם את ענין התענוג.

והנה פסוק זה אומרים בשבת שובה, שהוא שבת הכאה לאחר ר"ה, והוא אחד מעשי"ת, בהם אומרים שיר המעלות ממעמקים קראתיך גו'¹⁷. ונת"ל¹⁸ מה שמוכא בזה¹⁸ שני דיעות בזה, חד אמר שהוא עומקא דלבא וחד אמר שהוא עומקא דכירא דלעילא, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דהיינו שמאחר וצריכים לעורר העומק דלמעלה, שהוא פני התענוג במלוכה, לכן צריך להיות כן גם בעבודת האדם, שצריך לעורר עומקא דלבא. וכמו בהכתרת המלך, שבכדי לעורר אצל המלך הרצון והתענוג בענין המלוכה, זהו ע"י ביטול העם אל המלך ברצון ובתענוג דוקא, ומלכותו ברצון קבלו עליהם כו'. וזהו ממעמקים כו' עומקא דלבא. ואף שנתבאר שההכתרה היא ע"י התענוג כו', ונת"ל שהתענוג שיך לענין הראש ומוחין, וכאן אומרים שהו"ע עומקא דלבא, הרי ענין מוח ולב קשורים זב"ז, וכמבואר במ"א¹⁹ שיחדיו יהלכו.

והנה כשם שנתבאר לעיל בעומקא דלמעלה, דמה שאומר כאן ממעמקים לשון רבים, קאי על הרצון הגלוי והרצון הקדום כו', הנה כן הוא גם בעומקא דלבא (דלמטה), דמה שאומר ממעמקים לשון רבים קאי על המקיפים דחי' ויחידה. ויש להוסיף בדרך אפשר, שביחידה גופא אפשר לחלק, שהרי מבואר במדרש²⁰ חמשה שמות נקראו לה (להנשמה), נפש רוח ונשמה חי' ויחידה. הרי שאף שיחידה הו"ע יחידה ליחודך, מ"מ הרי גם יחידה הוא א' מהשמות לעצם הנשמה, ועצם הנשמה הוא למעלה מהחמשה שמות²¹, והוא הניצוץ בורא המתלבש בהניצוץ נכרא²².

12) ד"ה שיר המעלות ממעמקים שבערה 1. (13) משלי טו, ל. (14) גיטין נו, ב. (15) ראה לקו"ת נצבים מט, ד. וש"נ. (16) ראה תו"א ר"פ לך לך. וש"נ. (17) תהלים קל. א. (18) ח"ג ע, א. (19) ראה סה"מ עטר"ת ס"ע תרטו. תשי"א ע' 332. (20) ב"ר פי"ד, ט. דב"ר פ"ב, לו. (21) ראה גם סה"מ ת"ש ע' 66. ועוד. (22) ראה ע"ח שער דרושי אבי"ע בתחלתו. לקו"ת פ' ראה כה, א. כו, א. סה"מ ת"ש שם. ובכ"מ.

והנה ע"ד משנת"ל²¹ בעומקא דלמעלה, שיש בזה ג' דרגות, דרצון הגלוי הו"ע ההכתרה, ואף שבוה עדיין אינו ענין המלוכה בפועל, כי ענין המלוכה בפועל דהיינו ההתבוננות בעניני וצרכי המדינה הוא דוקא לאחרי הצמצום, משא"כ לפני הצמצום הוא רק ענין ההכתרה, אבל מ"מ בזה ישנו כבר הרצון גלוי למלוכה, שהו"ע מה ששיער בכח כל מה שעתיד להיות בפועל²², וכזה הוא כבר נקרא בשם מלך, והו"ע גלה כבוד מלכותך, שהו"ע המלוכה בגילוי. אמנם כדי שיהי' רצון זה, הוא ע"י שלפני זה כבר הי' אצלו הרצון למלוכה, והוא רצון הקדום. ולמעלה מזה הוא בחי' רצון המוחלט בעצמותו, שזה נוגע בשלימות העצם, דמי שאין לו בית אינו אדם כו'²⁴. והנה עד"ז הוא גם בעבודת האדם, שיש מקיף דחי', דאע"פ שהוא בחי' מקיף מ"מ ה"ה פועל על כוחות הפנימיים כמבואר בקונ' העבודה²⁵, ונק' מקיף הקרוב. ולכן בספירות חי' הוא בחי' החכמה, והרי אע"פ שחכמה היא בחי' נקודה, והמדרגות שלמטה הימנה אינם יכולים להשיגה, הרי מ"מ היא ראשית הספירות²⁶, ולפעמים (וברוב הפעמים) נמנית במנין העשר ספירות (אלא שפני' אבא הו"ע אחר, והוא אינו נמנה כו'). משא"כ בחי' יחידה הנה בזה אין שייך מציאות אחרת כלל, וזהו בכואה דכבואה לית להו"ע שביחידה אין שייך לעו"ז²⁸, שהו"ע יחידה ליחדך, ולכן מדייק לומר הלשון יחידה שהוא לשון יחיד ולא אחד, כי אחד היינו שנותן מקום גם למציאות אחרת, משא"כ יחיד היינו שהוא יחיד ואין שני לו²⁹. וענין היחידה הוא דוגמת בחי' רצון הקדום (ואינו כמו רצון הגלוי שהוא כבר שייך אל הפועל, דשיער בעצמו בכח כל מה שעתיד להיות בפועל). אמנם גם רצון הקדום, שזהו"ע הורמנותא דמלכא³⁰ — רשות ורצון המלך, שאינו מכריח את רצון הגלוי, ואינם תופסים מקום אצלו, הרי עכ"פ יש לו שייכות עליהם, ואע"פ שרצון הגלוי הוא בדרך התחדשות מרצון הקדום, הרי מ"מ אין זה כהו"י חדשה, וכמבואר בהמשך תש"ג³¹. אמנם למעלה מזה הוא בחי' רצון המוחלט בעצמותו ית', שהו"ע ברוש הורמנותא דמלכא, שהו"ע עצם, הנשמה שלמעלה מהשמות. וזהו ממעמקים, דכדי להמשיך מהעומק דלמעלה הוא ע"י שמעוררים עומקא דלבא. והגם שנת"ל³² שלמעלה הוא באופן של הורמנותא — רשות ורצון בלבד, דהיינו שאין זה מה שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, מ"מ צריך להיות גם בהעבודה דלמטה מעין ודוגמא ממה שנפעל עי"ז למעלה, ולכן צריך להיות ממעמקים קראתיך — מעומקא דלבא.

23) ראה ע"ח שער עיגולים ויושר בתחלתו. מק"מ לזח"א טו, א. 24) ראה יבמות סג, א ובתור"ה שאין שם. 25) פרק א. 26) ראה שעהיה"א פ"ח. ובכ"מ. 27) יבמות קכב, א. 28) ראה לקו"ת תצא לו, ג. וש"נ. 29) ראה תו"א ואראנה, ב. ובכ"מ. 30) זח"א טו, א. 31) סה"מ תש"ג ע' 14 ואילך.

וזהו שוכה ישראל עד הוי' אלקיך גוי', שהו"ע תשובה עלאה, וזהו שביאר אדה"ז³² שתשובה אינו כמו שחושבים העולם שהוא תשובה על החטא, אלא הו"ע והרוח תשוב אל האלקים גוי'³³, וכ"ז פועל גם בהעולם. ולכן אומר כאן שם המעלה של ישראל דוקא, וזהו מה שישראל מושרשים בעצמותו ית', ולכן שייך בזה הלשון קראתיך — כאדם הקורא לחברו. וזהו שאומר שוכה ישראל עד, וכמבואר בלקו"ת³⁴ שעד הוא לשון נצחיות, והנה בדבר שהוא תחת גדרי הזמן ממש אין נמשך בבחי' נצחיות, דכיון שהוא הוה הרי סופו להיות נפסד, וכדבר שהוא למעלה מן הזמן שם לא שייך לשון נצחיות, ולא שייך ענין הנצחיות אלא בבחי' המלכות שהוא שורש הזמן ובמילא גם שורש המקום, ולכן שייך לומר בזה שהוא בבחי' נצחיות, דאע"פ שיש שם הי' הוה ויהי' מ"מ הכל הוא כאחד, וזהו עד הוי' אלקיך, דהיינו שעי"ז פועל גם בכל העולם, עד אשר הוי' יהי' אלקיך. וממשיך כי כשלת בעונך, דעון הוא מלשון עיוות ועיקום, דהיינו שאין זה הולך בדרך ישר, אלא ע"י צמצום דרך מסך ופרסא, דעי"ז נעשה השבה"כ שהי' בעולם התוהו, וכל הענינים הבלתי רצויים. וזהו בעונך, דהיינו שלגבי מעלתם של ישראל כו' גם זה נק' בשם עון. ומסיים ונשלמה פרים שפתינו, דבדרך כלל עליית הקרבנות הוא ע"י הארי' דאכיל קרבנין כו' שהוא הארי' דרכיך על מדבחה³⁵ — פני ארי' שבמרכבה, ועליית העופות היא ע"י פני נשר שבמרכבה, אמנם כאן אומר ונשלמה פרים שפתינו דענין הקרבנות נעשה על ידינו, והעלי' היא לא ע"י המלאכים אלא ע"י הצדיקים שעומדים לפנים ממלאכים³⁶, וע"ד מה שאמר משה אם אין פניך הולכים גוי'³⁷, והו"ע בקשו פני את פניך הוי' אבקש³⁸. וזהו ונשלמה פרים שפתינו מלשון שלימות, כי אזי ענין הקרבנות הוא באופן של שלימות. ועד שעי"ז נזכה לביהמ"ק השלישי, שאז יהי' ענין הקרבנות בתכלית העילוי, וכהלשון³⁹ ושם נעשה לפניך כמצות רצונך⁴⁰, בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בקרוב ממש.

(32) לקו"ת דרושי ר"ה ס, סע"ד ואילך. ר"פ האזינו. ובכ"מ. (33) קהלת יב, ז. (34) דרושי ש"ש סז, ג. (35) ראה יומא כא, ב. זח"ב לב, ב (ובהנסמן כנצו"ז שם). (36) ראה פרש"י בלק כג, כא. ועוד. (37) תשא לג, טו. (38) תהלים כז, ח. (39) בתפלת מוסף. (40) ראה תו"ח ר"פ ויחי. ובכ"מ.

א. פשוטו של מקרא

כבר הוסבר פעמים רבות, ששיטתו של רש"י בפירושו על התורה היא, כפי שקובע רש"י בעצמו בכלל¹, "אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", ואפילו במקומות שבהם נראה במבט ראשון שרש"י מביא דרש מדברי חז"ל, ניתן לראות לאחר עיון ודיוק, שהדרש המובא הכרחי לפשוטו של מקרא², אם רש"י אינו מקדים ומדגיש "רבותינו דרשו" וכדומה.

עקרון זה בולט בפירושו של רש"י בפרשתנו: באחד מפירושינו אנו רואים לפי עיון במקורות, שהפירוש מכיל שלש דרשות שונות מדברי חז"ל – אחת מהגמרא, שניה מ"ספרי" בפרשת וילך, לבסוף דרש המופיע בספרי בפסוק זה – ובמקורו אין קשר בין הדרשות, אך רש"י מצרפן לפירוש אחד בפירושו על התורה!

הכרחי לומר שהמדרשים הללו קשורים לפשט הפסוק, המקשר ביניהם, ואף סדר הבאתם בפירוש רש"י הוא בהתאם לפשוטו של מקרא, כפי שיוסבר להלן.

ב. שלשה מאמרי חז"ל בפירוש אחד

מן הפסוק³, "ויבא משה וידבר... הוא והושע בן נון" מצטט רש"י את המילים "הוא והושע בן נון" ומפרשי: "שבת של דיווגי היתה, נטלה רשות מזה וניתנה לזה, העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש, ולמה קוראו כאן הושע, לומר שלא זחה דעתו עליו, שאף-על-פי שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו".

תחלת פירוש רש"י – "שבת דיווגי היתה, נטלה רשות מזה וניתנה לזה" מופיעה בגמרא

במסכת סוטה⁴. ההמשך של פירוש רש"י "העמיד לו משה מתורגמן ליהושע..." מופיע בספרי בפרשת וילך⁵, והתוכן המובא בסיום פירוש רש"י "ולמה קוראו כאן הושע" מופיע בספרי בפרשתנו, על פסוק זה.

מדוע מצרף רש"י כאן שלשה מאמרים שונים אלו לפירוש אחד?

ויותר מכך: שני הענינים הראשונים בפירוש רש"י – (א) "שבת של דיווגי..."⁶, (ב) "העמיד לו משה מתורגמן ליהושע..." – קשורים זה לזה, גם בענין השני מודגשת העברת ה"רשות" ליהושע. אך הענין שבהמשך הפירוש "ולמה קוראו כאן הושע..." נראה מנותק לחלוטין, לכאורה – והנה, לא זו בלבד שרש"י קובע ענין זה באותו "דבור המתחיל", אלא הוא מחבר ענין זה לקודמיו במצעות וא"ו החיבור – "ולמה קוראו כאן..."⁶, כאילו ששאלה זו מתעוררת דוקא לאחר וכהמשך לנאמר לפני כן בפירוש "שבת של דיווגי..." העמיד לו משה מתורגמן!..

תמיהה זו, מדוע מצרף רש"י שלשה ענינים שונים, קשה אף יותר: לא זו בלבד שמאמרים אלו מופיעים במקומות שונים ואף בספרים ומדרשי חז"ל שונים, אלא שרש"י בעצמו מצטט את שני המאמרים הראשונים במקומות אחרים בפירושו, כל מאמר בפני עצמו! בפרשת פינחס, על הפסוק⁷, "וסמכת את ירך עליו" אומר רש"י⁸, "ותן לו מתורגמן שידרוש בחייו שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה". ובתחלת פרשת וילך על הפסוק⁹ "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", אומר רש"י "איני רשאי, שנטלה ממני הרשות וניתנה

4 יג, ב. וראה גם ספרי כאן על התחזות הפסוק: בא... והרשות נתנה ביד אחר.

5 קרוב לתחלתו. ועד"ו הוא בספרי פינחס כו, יח (ראה לקמן הערות 14, 25).

6 ובא' מכת"י רש"י (שתח"י) "למה" (בלי וא"ו). אלא שעפ"י קשה דהו"ל לרש"י לומר זה בפ"ע בדה"ה הושע.

7 שם.

8 וראה גם ספרי שם (וראה לקמן סעיף ד והערה 14).

9 לא, ב.

1) בראשית ג, ה. שם, כד (וראה שם, כב, ד, ה, ו, ג). ועוד.

2) ראה ספר כללי רש"י (קה"ת, תש"מ. תנש"א) פ"ה. ועוד.

3) פרשתנו לב, מד.

ליהושע". כלומר, גם לפי רש"י, שני ענינים אלו (נטלה הרשות... והעמיד לו משה מתורגמן...) אינם כרוכים זה בזה. ומדוע צריך רש"י לצרפם יחד בפסוקנו?

ג. מדוע אין הפירוש מובא על פסוק קודם

כן יש להבין: המאמר „שבת של דיווגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה“ מופיע בגמרא לגבי פסוק אחר, קודם, בפרשת וילך – „וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד“¹⁰, ולכאורה, צריך היה רש"י לומר את פירושו על פסוק זה בפרשת וילך, שבו מופיע ניסוח זה – משה ויהושע – לראשונה¹¹.

אי אפשר לתרץ על כך, שכיון שרש"י כבר הביא את תוכן הפירוש בתחלת פרשת וילך, כדלעיל, אין הוא צריך לחזור על כך שוב בהמשך הפרשה בפסוק „וילך משה ויהושע“, שהרי אם כך, מדוע צריך רש"י לציין זאת שוב בפרשתנו? ויותר מכך: דוקא בפרשתנו הוא מוסיף את הענין „שבת של דיווגי היתה“.

וכן אין מובן לגבי הענין „העמיד לו משה מתורגמן...“: רש"י כבר הביא ענין זה, שהקדוש־ברוך־הוא ציוה למשה „תן לו מתורגמן...“ בפרשת פינחס, ומשה בודאי קיים זאת – ומדוע, אפוא צריך רש"י לשוב ולציין זאת בפרשתנו?

אף אם נאמר שהדבר דומה למצוי בכמה מקומות בפירוש רש"י, שענין שהוא ביאר בספר קודם, הוא חוזר על כך שוב בספר שלאחר מכן. וקל־וחומר בעניננו, שאין מדובר על אותו ענין בדיוק, שהרי בפרשת פינחס מדובר על ציווי הקדוש־ברוך־הוא „תן לו מתורגמן“, ובפרשתנו מדובר על המעשה בפועל „העמיד לו משה מתורגמן“ –

בכל זאת אין מובן, מדוע צריך רש"י לשוב ולהדגיש את כל הפרטים, ואף את הטעם לדבר, „כדי שלא יאמרו ישראל...“, בעוד

שהוא כבר ביאר זאת בפרשת פינחס? (וכאמור, כאשר רש"י חוזר שוב על פירוש שכבר אמרו לפני כן הוא מביאו בקצרה בלבד¹², ובמקומות שבהם הוא מפרט שוב את כל הפירוש, הרי זה משום שיש הכרח לכך לפי הפסוקים במקום המבואר כאן).

כן יש להבין: את הביטוי „שבת של דיווגי מבאר רש"י בגמרא¹³: „שני זוגות שני חברים היו בה, תחלת היום למשה וסופו ליהושע“. בפשטות נראה, שכוונת רש"י היא להבהיר, שמשמעות המילה „דיווגי“ איננה כאן כפשוטה, מלשון זוג – כי לא היתה כאן נשיאות של שנים יחדיו כ„זוג“, שהרי נשיאותו של משה היתה בתחלת היום ונשיאותו של יהושע היתה בסוף היום, אלא הכוונה היא „שני חברים היו“.

ואין מובן: אם רש"י צריך להבהיר זאת בגמרא – לבן חמש עשרה לגמרא, הרי ברור שעליו לבאר זאת בלימוד הפסוקים על־פי הפשט – לבן חמש למקרא?

ד. שינויים בניסוח בדברי רש"י

כדי להבין כל זאת יש להקדים ולבאר את הבדלי הניסוח בפירוש רש"י, לעומת הניסוח במקור דברי חז"ל בספרי:

(א) בספרי נאמר „תן לו מתורגמן ליהושע והוא שואל ודורש ומורה בהוריות בחיך, וכשתפטר לא יהו ישראל אומרים לו בחיי משה רבך לא היית מדבר ועכשיו אתה מדבר“¹⁴. ואילו בפירוש רש"י נאמר „שיהא דורש בחייו... בחיי רבך לא היה לך להרים ראש“. מהי כוונת רש"י בניסוח המדוייק „להרים ראש“?

(ב) על הסיבה לכינויו כאן „הושע“ נאמר בספרי „ללמדך צדקתו של יהושע, שומע אני שצפה¹⁵ דעתו עליו משנתנה¹⁵ ברשות, תלמוד

12) ראה ס' כללי רש"י פ"ז.

13) סוטה שם ד"ה דיו וזוגי.

14) ועד"ז הוא לשון הספרי פינחס שם אלא שמסיים „בחי רבו לא הורה ועכשיו הוא מורה“. – ע"ד הלשון בספרי וילך, איתא גם בספרי מטות לא, כא (גבי אלעזר הכהן).

15) כ"ה בספרי לפנינו, ועוד. בילקוט עה"פ: שתוח

10) לא, יד.

11) וראה חז"ל: סוטה שם הרא"י מהכתוב: דעד היום לא בא למחנה שכינה דהיינו אה"מ רק משה בלבד אבל באותו יום שמת משה ה' גם יהושע נצב במחנה שכינה כו'.

לומר הוא והושע בן נון, הושע בצדקתו, אף על-פי שנתמנה פרנס על הציבור הוא הושע בצדקו¹⁶, אך רש"י משנה את הניסוח לגמרי – „שלא זחה דעתו עליו שאף על-פי שניתנה לו גדולה, השפיל עצמו כאשר מתחלתו“.

ה. „וידבר“ – שניהם יחדיו כזוג

ויש לומר, שההסבר לכל זאת הוא:

רש"י אינו מביא את הענין „שבת של דיווגי היתה“ מיד בתחלת פרשת וילך, משום ששם אין הכרחי לומר שכבר אז התחילה למעשה נשיאותו של יהושע. אמנם, רש"י אומר שם „איני רשאי, שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע“, אך מיד לאחר מכן הוא ממשיך ואומר בפירושו „וה' אמר אלי, זה פירושו לא אוכל עוד לצאת ולבא, לפי שה' אמר אלי (לא תעבור את הירדן הזה)“¹⁷. כלומר, נתינת הרשות ליהושע אינה דוקא בו ביום, אלא קשורה לענין ולזמן של „תעבור את הירדן הזה“. ואין הכרח לומר, שכשומר משה, לא אוכל עוד לצאת ולבא“, כבר התחילה למעשה נשיאותו של יהושע.

וכן בפסוק „וילך משה ויהושע ויטיבו באהל מועד“, שבהמשך פרשת וילך – הרי בכניסתו של יהושע יחד עם משה אל אהל מועד אין הכוונה שכבר היה למעשה נשיא על ישראל, אלא זהו קיום ציוויו של הקדוש-ברוך הוא „קרא את יהושע והיטיבו באהל מועד ואצוננו“¹⁸.

אך כאשר מגיעים לפרשתנו, אל הפסוק „וידבר... הוא והושע בן נון“ מתעוררת התמיהה: מהי כוונת התורה בצרפה את יהושע עם משה – מהו מקומו של יהושע (הושע) כאן? אמנם, יהושע שהה תמיד עם משה, לא ימיש

מתוך האהל¹⁹ – אך מדוע מדגישה זאת התורה במפורש דוקא כאן?

צריך אפוא לומר, שהמילים „הוא והושע בן נון“ מוסכות אל תחלת הפסוק „וידבר“. כלומר, לאחר שמספרת התורה על כך שמשה אמר שירה, היא מוסיפה²⁰, „הוא והושע בן נון“ – שירה זו לא נאמרה על ידי משה בלבד, אלא אף יהושע אמרה „באזני העם“. יותר מכך: בהדגשת התורה „הוא והושע בן נון“ – כאשר המילה „הוא“ מיותרת, לכאורה – מובן, שמודגש כאן שמשה ויהושע היו כאן שניהם שרים, באופן הדיבור, כנשיא לבני ישראל.

ולכן אומר רש"י דוקא כאן „שבת של דיווגי היתה“, רש"י אינו צריך לבאר ביטוי זה, כי הכוונה היא פשוטו כמשמעו, שהם היו שניהם ביחד, זוג של נשיאים²¹.

ובכך מבחיר רש"י, שבדבריו בהמשך „נטלה רשות מזה וניתנה לזה“ אין הכוונה שאז כבר נסתיימה נשיאותו של משה, אלא שהיו כ„זוג“, שניהם יחדיו. אך מכיון שמשה כבר לא היה הנשיא היחיד, באופן של „דבר אחד לדור“²², נאמר על כך ש„נטלה רשות מזה וניתנה לזה“²³.

(19) תשא לג, יא. וראה פרש"י משפטים כד, יג דמשמע דאהל לאו דוקא.

(20) ע"ד (ולא ממש): או ישיר משה ובני גו' ויאמרו גו' אשירה (בשלח טו, א).

(21) משיב רש"י „שבת של דיווגי“ צ"ע מנין לו לרש"י בפשטו"מ שה' שבת. ואף שכן מפורש בסוטה שם, אבל מכיון שרש"י לא כתב ע"ז „רבותינו דרשו“ (וכיו"ב), מובן שכן מוכרח גם ע"פ פשט"מ. ועוד, לכאורה איך אפ"ל שהי' יום השבת והרי (בפשט"מ) ביום מותו גמר לכתוב הס"ת (וכידוע השק"ש גם ע"ד ההלכה ע"ז – ראה לקו"ש ח"ז ע' 361 ובהנשטמן שם. וראה ג"כ לקו"ש חכ"ד ע' 208 הערה 15).

הואלי ה' כתוב ברש"י, ש' של דיווגי, והכוונה „שררה“ או „שלטון“ של דיווגי, של שניהם, והמעתיק שלא הבין כוונת רש"י ב"ש"י פיענוז כבש"ס „שבת“.

(22) לשון רש"י וילך לא, ז.
(23) ודוחק קצת – ובלאה"כ דוחק הסתירה בניטלה וניתנה דפשוטה רשות אחת ודיווגי – שתי רשויות*.

(* ואין לומר, שמענת בקשת משה „ויקוד ה' אלקי הרחוחות“ וקיומו ציווי ה' שסמך ידיו על יהושע בעין יפה (פינחס כו, טז ואילך ובפרש"י שם, כג) נעשה ענין של נשיאות ביהושע אלא שהי' טפל למשה (ע"ד קיסר ופלגא קיסר – סנהדרין צז, טע"ב). ואז"כ ביום פטירת משה נתחלפו, שיהושע נעשה הניקד ומשה

(ע"ד ל' רש"י) .. משנתמנה. וראה עוד ג"ל בספרי הוצאת הרורויץ (נ.י. תשכ"ט).

(16) וממשיך שם בספרי, שעד"ז הוא ביוסף ודוד.

(17) בדפוסים הנפוצים ליתא תיבות אלו בפרש"י. בדפוס ראשון הובא בפרש"י „לא תעבור וגו'“, ובדפוס שני הובא רק „וגו'“. ובכל אופן מובן הוא גם לפי הדפוסים שלפנינו – כי זהו שיה' אמר גו'.

(18) וראה שם לא, כג ובפרש"י – הציווי ליהושע בפועל (הובא גם לפני"ז שם – בפרש"י לא, ז).

1. "מתורגמן" – ענין של נשיאות

כך ניתן להבין בפשטות מדוע מוסיף רש"י "העמיד לו משה מתורגמן ליהושע..."²⁴, ואינו מסתפק במאמר "נטלה רשות מזה וניתנה לזה", כפירושו לפני כן בפרשת וילך – משום שזהו החידוש בפסוק "הוא יהושע בן נון", שיהושע דיבר למעשה עם ישראל באותו אופן שבו דיבר משה, כנשיא בפועל. יהושע דרש "באזני העם" כפי שדורש נשיא – עם מתורגמן²⁴.

לפי זה מובן גם החידוש בפירוש רש"י כאן לעומת פירושו בפרשת פינחס, ששם הוא אומר "תן לו מתורגמן שידרוש בחיך":

בדרשת יהושע בפרשת פינחס לא היה ה"מתורגמן" סימן של נשיאות²⁵, אלא כדי למנוע את ישראל מלומר "לא היה לו להרים ראש בימי משה", ולכן ניתנה ההוראה "תן לו מתורגמן שידרוש בחיך..."²⁶ ואילו בפרשתנו אומר זאת רש"י בהמשך לפירושו הקודם "שבת של דיווגי היתה, נטלה הרשות מזה וניתנה לזה". כלומר, שהפעם מדובר על יהושע כנשיא, באופן של "דיווגי" – יהושע הוא בן זוגו של משה רבינו.

2. יהושע בחיי משה –

התבטלות

אך רש"י אינו יכול להסתפק באומרו "שבת

של דיווגי... העמיד לו משה מתורגמן..."²⁴, כי לפי זה מתעוררת תמיהה עצומה: מדוע היה צורך שנשיאותו של יהושע תתחיל בחיי משה, להיפך מן הכלל "דבר אחד לדור"?

אמנם, משה צריך היה למנות את יהושע כממלא מקומו, אך מדוע היה צורך שיהושע, תלמידו של משה, ינהג כנשיא בחיי משה רבו, ובאופן של "דיווגי" – שניהם ביחד, ולא כפי שאנו מוצאים במקרים אחרים של ממלאי מקום לנשיאים שקדמו להם, שנשיאות ממלא המקום החלה לאחר פטירת הנשיא שלפניו, גם כאשר יועד לכך כבר קודם לכן²⁶?

על כך ממשיך רש"י ואומר "שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש": דוקא אצל יהושע נדרשה "הרמה" מיוחדת, משום שבחיי משה הוא נהג להיפך – בהתבטלות מוחלטת: כל מהותו נודעה בהיותו "משרת משה", ומשרתו יהושע בן נון... נער לא ימיש...²⁷, הוא נהג תמיד בהתבטלות והכנעה – "נער"²⁸ ו"משרת".

שלא כפי שאנו מוצאים, לדוגמא, אצל אהרן, שלמרות שמשה היה הנשיא, הרי אף אהרן עצמו למד תורה עם כל ישראל, כפי שמביא רש"י²⁹ ב"סדר משנה". לעומת זאת, אצל יהושע אין אנו מוצאים עד אז שום התנהגות של רוממות על כל ישראל³⁰.

26 וכפי' הפשוט ד. ממלא מקום" וכתוכנו הפשוט – שבא במקום שנתרוקן, לאחרי זה שקדמו.

27 תשא לג, יא (וה' אז בן נו שנה – ראה ראב"ע ורמב"ן שם. ועוד). וראה גם משפטים כד, יג. בהעלותך יא, כח (ובפרש"י בהג"ל).

28 ראה ראב"ע ורמב"ן בפ' "נער" בנוגע ליהושע (אף שה' בן נו שנה, כנ"ל) – אבל ראה סיוס פ' הרמב"ן בטעם שנק' בן נון.

29 בספ' תשא (לד, לב).

30 ואעפ"י ד. יואמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק גו' (בשלח יג, ט), י"ל: א) דבפשוט"מ א"יז מורה על גדלות בתור מנהיג לכל ישראל כו', כ"א נ"ד שר הצבא (ולהעיר מפרש"י שם). ב) ע"פ מ"ש במדרשים (פסיקתא דר"ב פ' ג. ובכ"מ) לפי שה' משבט יוסף, שאין רועו של עשו נמסר אלא ביד רועו של יוסף שנאמר (עובדי' א, יח) וה' בית יעקב גו' (ב"ב קכג, ב), וכהובא בפרש"י לפניו (ויצא ל, כה. ר"פ וישב (רש"י ישן)). ג) ע"פ פרש"י שם, יד: ושים באזני יהושע – המכניס את ישראל לארץ כו', י"ל שלכן גם עצם המלחמה ה' על ידו – (ראה פרש"י שם, יג).

24 וזהו הפי' של דיווגי – ב' זוגים, משה ומתורגמן שלו ויהושע ומתורגמן שלו. וראה מפרשי רש"י כאן.

25 וכן בספרי בב' המקומות בפ' פינחס ובוילך, שאין ההדגשה על ענין הנשיאות, אלא ע"ז שיכול להורות ולדבר (וע"ז המבואר לגבי אלעזר בספרי מטות כנ"ל הערה 14).

אלא שגם בפ' פינחס שינה רש"י וכתב "להרים ראש" ולא כבספרי, כי מכיון שהמדובר שם (וסמכת את ידך עליו") בא בהמשך לבקשת משה "יפקודו ה' אלקי הרוחות" – מובן שגם שם, זה שה' דורש לא ה' כ"כ מצד עצם ענין הדיבור או הוראה, אלא ענין של הרמת ראש וחשיבות. אלא שאי"ז דרגת נשיאות על כל ישראל ופשיטא שלא ע"ד ובשווה למשה רבינו – ובוהו הוא החידוש בפרש"י פרשתנו, כדלקמן בפנים.

טפל אליו – "נטלה רשות מזה (דיינו עיקר הנשיאות) ונתנה לזה (ליהושע)" (וראה לקו"ש חכ"ד ע' 218 ואילך).

– כי לומר שנטלה ה' מקבל מיהושע – ה' היפך המפורסם בכ"מ. אף שמצינו שנטלה ביקש להיכנס לארץ באופן כזה (ספרי פינחס כו, יב (פיסקא קלה). נתחומא ואתתן. וי"ש ואתתן ג. כו. ועוד).

וישות, אלא בקדושה עצמה, גדולה ורוממות הנדרשת על־פי התורה³⁵ – כדי שהנשיא יוכל לנהל נשיאותו כראוי. וכפי שמביא רש"י בענייננו, שהקדוש־ברוך־הוא מצווה ליהושע "טול מקל והך"³⁶.

ומספרת התורה, שלמרות שניתנה ליהושע גדולה, והוא בודאי קיבל בסמיכת משה בעין יפה את הגדולה וההתנשאות הדרושות לנשיא³⁷, בכל זאת המשיך יחד עם זה להתנהג באופן של "השפיל עצמו כאשר מתחלתו":

כשם שלפני עלותו לגדולה היתה מהותו "משרת משה", הכנעה והתבטלות, כך גם לאחר מכן, כשניתנה לו גדולה, הוא המשיך להתנהג באותו אופן, "השפיל עצמו כאשר מתחלתו". ויש לומר, שדברים אלו קשורים גם לדברי רש"י לפני כן³⁸, "פני משה כחמה פני יהושע כלבנה", שתמיד היתה ניכרת אצלו התנהגות של "מקבל", כלבנה המקבלת מן השמש, התנהגות של קטנות והכנעה³⁹.

ט. הכנעה דוקא בקבלת גדולה

מכך נלמדת הוראה לכל אחד ואחד:

כשם שיהושע, לאחר שזכה לגדולה, ולא סתם גדולה, אלא גדולה נעלית כל כך, שקיבל נשיאות כבר בחיי משה, ובאופן של "דיווגי", הרי למרות כל זאת המשיך להיות עניו ושפל לחלוטין "כאשר מתחילתו",

כך צריך לנהוג גם כל יהודי, (ובמיוחד ש"משה⁴⁰ מסרה – ליהושע") כאשר יהודי זוכה לגדולה בענין של שררה, או לגדולה בדברים אחרים, בזכיתו לברכות נעלות מהקדוש

35) מכיון שרש"י אינו מפרש פי' תיבת "זחה" צ"ל לפי שמוכן הוא מעצמו. וע"ד החידוד אולי י"ל שהוא ע"ד הלשון "ולא יוח החושן" (תצוה כח, כח) שפרש"י "ל' ניתוק", וכן פירושו כאן שלא הי' ניתוק הזוהו בדעתו למצב של גדלות. וראה ערוך וערוך השלם ערך זה.

36) וילך לא, ז. ראה הערה 31.

37) וראה לעיל הערה 31.

38) פינחס כו, כ.

39) ראה המשך תרס"ו בהוספות (בהוצאת קה"ת, תשל"א ואילך ס"ע תקנד). וראה לקו"ש ח"ט שם ע' 336 ואילך. וע"ז.

40) ובכל נפש מבית ישראל יש בה מבחי' מרע"ה (תניא רפמ"ב).

לפיכך היה כאן צורך מיוחד למנוע את ישראל מלומר "בחיי רבך לא היה לך להרים ראש", בטענה שמאחר שבחיי רבו לא היתה אצל יהושע הרמת ראש כלל³¹ אין הוא מסוגל להיות נשיא ישראל, ולכן "העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו".

ח. "הושע" – "השפיל עצמו כאשר מתחלתו"

לפי כל האמור לעיל יובנו גם דברי רש"י בהמשך פירושו, ולמה קוראו כאן הושע, לומר שלא זחה דעתו עליו... "ורש"י מדייק ומדגיש "השפיל עצמו כאשר מתחלתו" בשונה מהנאמר בספרי, "הוא הושע בצדקו...":

השאלה איננה רק, למה קוראו הושע" לאחר שכבר ניתן לו השם "יהושע", אלא הדגש הוא "ולמה קוראו כאן הושע", בפסוק זה. שהרי, לכאורה, דוקא בפסוק זה מתאים היה לקרוא לו בשם "יהושע".

הרי הכוונה בפסוק זה היא להדגיש את הצורך בהרמת הראש, בנשיאות, של יהושע כבר בחיי משה. ואם כך, מדוע מופיע כאן דוקא השם "הושע", שהיה שמו לפני שניתן לו על ידי משה השם "יהושע"³², המביע שיהושע היה זקוק לתפילה מיוחדת של משה על העתיד "י"ה יושיעך מעצת מרגלים"³³?

על כך מבאר רש"י, שלהיפך – "לומר" – הדבר בא ללמדנו מעלתו של יהושע "שלא זחה דעתו עליו אף־על־פי שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו". טבעו של האדם הוא, שבעלותו לגדולה משתנות מדותיו והנהגותיו עקב השינוי שחל בו ומשום גדולתו. ועל־אחת־כמה־וכמה בנשיאות, שכאשר אדם מתמנה לנשיא, מתעוררת אצלו תחושה של גדולה והתנשאות. אין הכוונה ח"ו לגאווה³⁴

31) ועד שגם "משה אמר ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן", ורק "הקב"ה אמר ליהושע .. הכל תלוי בכ טול מקל והך על קדקדן" (פרש"י וילך לא, ז. ראה לקו"ש [המתורגמן] ח"ט ע' 331 ואילך).

32) שלח יג, ח, שם, טז.

33) פרש"י שם, טז.

34) להעיר שבכמה כת"י רש"י (שתח"י) במקום "זחה" הלשון "גסה", ובמקומות הנ"ל נאמר בלשון הוראה – שלא יהא דעתו גסה כו'

ישראל ממליכים את הקדוש־ברוך־הוא למלך על ישראל ולמלך על העולם כולו. וכיון שהמלוכה מתממשת באמצעות עבודתם של ישראל מתבטאת בכך חשיבותם של ישראל, שבכוחם להמליך את מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא, וייתכן, שעקב כך, תתעורר אצל היהודי הרגשה שהיא להיפך מן ההכנעה,

על כך באה ההוראה, שאדרבה: דוקא לאחר שישאל מביאים לידי ענין חשוב זה של המלכת הקדוש־ברוך־הוא, צריכה להתעורר אצלם התבטלות מוחלטת, „השפיל עצמו“⁴⁴.

ועל ידי כך⁴⁵ מוסיפים יותר בברכות ה' בכל המצטרך, בחתימה וגמר חתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשה טפחים, בבני חיי ומזוני רויחי, ובכולם רויחי.

(משיחות ש"פ האיזנו תשל"א תשמ"ג)

ברוך־הוא – הרי הוא עלול לחשוב, שעצם העובדה שהוא זכה לגדולה זו מהווה סימן שדוקא הוא ראוי לכך, ואז מתעוררת אצלו תחושה של הרחבת הדעת – אמנם, אין מדובר בגאווה ח"ו, אך תחושה של הרחבה ורוממות, בענין זה לומדים מיהושע, שאדרבה: דוקא כאשר זוכים לגדולה, יש צורך ב„השפיל עצמו כאשר מתחלתו“⁴¹,

וזהו הכלי לכך שלגדולה שקיבל יהיה קיום.

י. ראש השנה – המלכה והתבטלות

האמור לעיל קשור לתקופה שבה נקראת הפרשה בתורה – לאחר ובסמוך⁴² לראש השנה:

העבודה הרוחנית של ראש השנה היא „אמרו לפני... שתמליכוני עליכם“⁴³, בני

41 ראה לקו"ש חכ"ד ע' 142 ואילך.

42 או עכ"פ מיד אחרי יוה"כפ (הסיום והגמר דר"ה) ש„נק' ג"כ ר"ה בכתוב" (לקו"ת ר"ה נח, א).

43 ר"ה טו, סע"א. לד, ב.

44 עיין אגה"ק ס"ב.

45 ראה תו"א סד"ה השמים כסאי ובהערות לשם (באוה"ת וכו').

לזכות

הילדה, חיילת בצבאות ה'
ליבא איידל כמונה תי'

נולדה ביום ו' אלול ה'תשפ"ג - שנת הקהל
להצלחה בגו"ר מתוך בריאות נכונה

ולזכות אחי' ואחיותי' **חנה, מנחם מענדל, בתי',**
לוי יצחק, דבורה לאה, מסעוד חיים ודונה ביילא

נדפס ע"י ולזכות הוריו

הרה"ת ר' **שלום דובער** וזוגתו מרת **חי' מושקא** שיחיו **בן שושן**

ולזכות זקניהם

מרת **רחמה תי' בן שושן**

הרה"ח ר' **יוסף** וזוגתו שיחיו **אברהמי**

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

לעילוי נשמת

ר' **אברהם** בן ר' **משה** ע"ה **סייג**
נפטר ביום ב' דר"ח כסלו ה'תשפ"ג

•

מרת **רבקה** בת מרת **מסקי-ה** ע"ה **בלחסן**
נפטרה ביום בדר"ח אדר ה'תשפ"ג

•

מרת **שמחה** בת מרת **נדז'מה** ע"ה **אלוש**
נפטרה ביום י"ט ניסן ג' דחווה"מ פסח ה'תשפ"ג

הרה"ת ר' **דוד** בן ר' **אליהו חי** ע"ה **אוזן**
נפטר ביום ש"ק פרשת תרומה ד' אדר ה'תשפ"ג

•

ר' **משה** ב"ר **רחמים הכהן** ע"ה **כהן**
נפטר ביום י"ט ניסן ג' דחווה"מ פסח ה'תשפ"ג

•

ר' **מסעוד** בן ר' **יצחק** ע"ה **לוי**
נפטר ביום כ"ד שבט ה'תשפ"ג

ת' נ' צ' ב' ה'

נדפס ע"י משפחתם שיחיו
לאריכות ימים ושנים טובות ובריאות